

ЗАКОНОДАВЧІ РЕФЕРЕНДУМИ І ЗАКОНОДАВЧА РЕФЕРЕНДНА ДЕМОКРАТІЯ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА НОРМОПРОЕКТНІ АСПЕКТИ

Україна, будучи європейською державою, віддає належне ідеям і ідеалам класичного європейського конституціоналізму та загальноновизнаним у державах-учасниках ЄС стандартам безпосередньої і представницької демократії. Врахування позитивного європейського досвіду дозволяє створювати в Україні належне ідеологічно-правове, нормативне та інституційне підґрунтя для розвитку цих магістральних різновидів демократії.

Визнаючи важливість для утвердження України як демократичної держави усіх форм народовладдя, необхідно зосередити увагу на тих із них, які дозволяють громадянам безпосередньо приймати рішення належної юридичної сили. Тобто йдеться про безпосередню демократію як політико-правову доктрину та конституційну практику.

Попередні дослідження дозволяють стверджувати про необхідність розуміння феномену безпосередньої демократії в широкому та вузькому значеннях. Так, у першому випадку категорія «безпосередня демократія» передбачає пряму, неопосередковану участь громадян України як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях у формуванні представницьких органів державної влади і представницьких органів місцевого самоврядування, а також широке залучення громадян до участі в управлінні державними справами. Натомість, у другому випадку, категорія «безпосередня демократія» вживається у своєму первинному значенні й визначає безпосереднє прийняття громадянами України на загальнодержавному та місцевому рівнях рішень, які мають належну юридичну силу [1]. Як правило, йдеться про імперативні рішення, хоча не можна ігнорувати і ту даність, що рішення консультативного характеру, прийняті у такий спосіб, також мають відповідні юридичні наслідки.

Як відомо, безпосередня демократія в Україні характеризується різноманітністю своїх видів, форм і інститутів. До прикладу, свого часу В. Ф. Погорілко класифікував форми прямого народовладдя за декількома критеріями: 1) за правовими основами здійснення безпосередньої демократії у відповідних формах – конституційні та законодавчі; правові та

неправові; легітимні й нелегітимні; обов'язкові та факультативні; 2) за умовами (місцем і часом проведення): за місцем – на всеукраїнські й місцеві; за часом – на чергові й позачергові; періодичні, разові тощо; 3) за змістом питань, що обговорюються і вирішуються, – на конституційні, законодавчі, адміністративно-територіальні, міжнародно-правові тощо; 4) за наслідками здійснення відповідних форм безпосередньої демократії – на дійсні та недійсні; імперативні, вирішальні та консультативні тощо [2].

Разом із тим слід визнати, що багатоманітність видів, форм та інститутів безпосередньої реалізації народного суверенітету, закріплених у чинному законодавстві України та інших держав світу, не гарантує такої ж розмаїтості видів безпосередньої демократії. Окремі конституційні та законодавчі інститути безпосередньої демократії (народне вето, мирні зібрання, мітинги, походи, демонстрації тощо), які сформувалися та діють в Україні й інших державах світу, не в усіх випадках є основою для утвердження спеціальних конституційно-правових режимів, пов'язаних з їх реалізацією. Тобто не в усіх випадках інститут прямого народовладдя є достатньою підставою для усталення самостійного виду безпосередньої демократії як особливого демократичного конституційно-правового режиму.

У системі національної безпосередньої демократії об'єктивно сформувалися та діють, перш за все, такі самостійні види прямої демократії, як референдна демократія та виборча демократія. Ці види безпосередньої демократії залишаються найбільш поширеними і в інших державах світу. Саме вони гарантують ефективну дієвість принципів народного суверенітету, демократії та верховенства права. Власне, взаємодія та конкурентність цих видів демократії є однією з важливих парадигм розвитку сучасного українського конституціоналізму загалом [3].

Референдна демократія, як особливий вид демократичного конституційного режиму, є доволі складним і багатоаспектним політико-правовим явищем [4]. Цей вид демократії являє собою різновид конституційно-правового режиму, який забез-

печується системою встановлених Конституцією і законами України легітимних способів і методів безпосередньої реалізації народного суверенітету у формі ініціювання, організації і проведення референдумів, а також реалізації їх рішень.

При цьому референдна демократія є комплексним конституційно-правовим явищем, сутність і зміст якого характеризують його основні складові: референдна ідеологія; чинне референдне законодавство; конституційно-правові механізми реалізації референдної демократії. Відповідні питання неодноразово досліджувалися в українській юридичній науці [5, 6, 7].

Будучи різновидом прямого народовладдя, референдна демократія також є неоднорідною й підлягає класифікації. Адже неоднорідність референдумів, які на сьогодні унормовані і проводяться в Україні та за кордоном, передбачає існування та дієвість різних підвидів однойменного виду демократії.

Узагальнюючи погляди українських і зарубіжних правознавців, а також положення чинного конституційного законодавства, можна зробити висновок, що найбільш часто критеріями класифікації референдумів визначають: а) предмет референдуму і формулу питання, які виносяться на всенародне голосування; б) юридичну силу (наслідки) рішень референдуму; в) обов'язковість (підстави) проведення референдуму; г) суб'єктів ініціювання проведення референдуму; д) територію проведення референдуму; е) час проведення референдуму стосовно процедури парламентської правотворчості; є) черговість проведення референдуму тощо.

У зв'язку з цим привабливим видається припущення про доцільність використання системи вище виявлених критеріїв класифікації референдумів і для класифікації різних видів однойменної демократії. Але такий підхід до вирішення поставленого завдання буде методологічно хибним, оскільки призведе до невиправданого отождоження референдумів з однойменним видом демократії. До того ж, такі критерії, як час проведення референдуму та деякі інші не мають кваліфікуючого значення для референдної демократії.

На наше переконання, кваліфікуючими критеріями класифікації референдної демократії передусім є: 1) предмет референдної демократії; 2) юридичні наслідки застосування режиму референдної демократії; 3) територія існування та дієвості референдної демократії. Виявлені відповідно до зазначених критеріїв підсистеми є пігрунттям системи референдної демократії в Україні.

Так, відповідно до предмету референдної демократії нині в Україні на основі Конституції та законів України, а також досвіду проведення референдумів сформовані й продовжують удосконалюватись: а) конституційна референдна демократія; б) законодавча референдна демократія; в) адміні-

стративно-територіальна референдна демократія; г) референдна демократія в міжнародно-правовій сфері [8]. З часом не виключено виокремлення й інших видів референдумів, проведення яких вимагатиме утвердження специфічних видів референдної демократії. До прикладу, вже нині особливої актуальності в державах-учасниках ЄС набувають референдуми з екологічної проблематики, проведення яких супроводжує ґрунтовна діяльність екологічних правозахисних організацій.

Серед наведених видів референдної демократії увагу вчених привертає, у першу чергу, конституційна референдна демократія [7, 9, 10]. Разом із тим не менш актуальними та перспективними залишаються й інші види референдної демократії. Так, на нашу думку, значний потенціал для національного державотворення і правотворення містить в собі законодавча референдна демократія, яка утвердилася в державах Європи і світу у другій половині ХХ—ХХІ ст., хоча досвід проведення законодавчих референдумів має набагато давнішу історію.

Так, перший загальновідомий референдум 1439 р. у швейцарському кантоні Берн, який стосувався запровадження додаткового військового податку для розрахунку за послуги найманців, по-суті, легітимізував внесення змін до тогочасного податкового законодавства відповідного кантону. Утім, першим законодавчим референдумом у його сучасному розумінні слід вважати референдум 1875 р. у Швейцарії, на якому було відхилено поправку до виборчого законодавства про розширення виборчих прав, але прийнято законопроект про запровадження інституту цивільного шлюбу.

Надалі законодавчі референдуми отримали своє поширення не лише у Швейцарії, а й інших державах світу. Хоча не завжди їх результати були очікуваними. Так, у 1882 р. швейцарці відхилили законопроект про заходи щодо боротьби з епідеміями через щеплення. Водночас на референдумі 1898 р. в Австралії було прийнято законопроект про викуплення державної залізниці [11].

Найбільше поширення законодавчі референдуми отримали після II світової війни. До прикладу, одним із перших законів, прийнятих у цей період, став прийнятий на референдумі 1947 р. в Іспанії закон про порядок престолоспадкування. Хоча реставрація конституційної монархії в цій державі затягнулася ще на кілька десятиріч років. У 1963 р. на референдумі в Данії громадяни відхилили законопроекти щодо права держави на пріоритетну купівлю земель, права органів місцевого самоврядування першими скуповувати приміські території, обов'язку власника маєтку мешкати на своїй приватній території та ін., в 1967 р. на референдумі в Австралії прийняли закон про розширення прав аборигенів,

у 1972 р. у Швейцарії на референдумі було затверджено закон про продаж зброї за кордон, у 1974 р. в Італії громадяни проголосували за закон, який регламентував цивільні розлучення, у 1989 р. в Уругваї на референдумі був затверджений закон про амністію для військових злочинців, звинувачених у порушеннях прав людини у 1973–1985 роках.

Закономірно, що законодавчі референдуми отримали своє найбільше поширення в державах-учасниках ЄС, в яких рівень розвитку демократії унеможливило конфлікт компетенцій між безпосередньою та парламентською демократією та не дозволяє підмінити один вид демократії іншим. Про розмаїття подібних референдумів свідчить і законодавство цих країн. Так, законодавство держав-учасниць ЄС передбачає, що законодавчі референдуми можуть проводитися за ініціативою президента (Франція), парламенту (Австрія, Литва, Люксембург), певної кількості членів парламенту (Данія, Греція), або за ініціативою декількох із названих суб'єктів (наприклад, Португалія, де президент приймає рішення про проведення референдуму на підставі пропозиції парламенту чи уряду. До того ж, законодавчі референдуми можуть проводитися за народною ініціативою (Італія, Литва, Мальта, Угорщина), але досвід ініціювання таких референдумів залишається обмеженим з огляду на незначну популярність предмету подібних референдумів у громадян [12].

Складно проаналізувати всі законодавчі референдуми, які відбулися на сьогодні в державах-учасниках ЄС, але навіть ті, які відбулися, чи не відбулися у 2009 р., дозволяють стверджувати про складність і багатоаспектність предмету відповідних законодавчих ініціатив і непередбачуваність як результатів, так і наслідків подібних всенародних голосувань. До прикладу, у 2009 р. в Італії відбулася спроба провести референдум із питання лібералізації закону про штучне запліднення, але через низьку явку виборців (менше 50 %) такий референдум не відбувся. Цього ж року в Данії відбувся референдум про зміну закону, який встановлює порядок престолоспадкування. З легітимізацією відповідної законодавчої ініціативи спадкування престолу в цій державі буде відбуватися без переваги у статі. Хоча це навряд чи матиме практичне значення, оскільки першим у лінії спадкоємства йде 40-річний кронпринц Фредерік, а за ним слідує його син Крістіан.

Але чи не найбільш суперечливим і резонансним виявився референдум 2009 р., проведений у Швейцарії стосовно запровадження закону, котрий забороняє будувати нові мінарети (нині у Швейцарії на 7,7 млн осіб населення припадає 350–400 тис. мусульман і збудовано чотири мінарети при мечетях) в цій країні. Попередньо відхилений у парламенті законопроект підтримали 57 % швейцарців [13]. Реакція на

цей референдум і його наслідки розколола Європейське співтовариство: Ватикан і низка правозахисних організацій вбачають у цьому порушення прав людини на свободу віросповідання, тоді як представники правих політичних сил Данії та Нідерландів виступили з ініціативою проведення подібних законодавчих референдумів у своїх країнах.

Врешті, більшість із проведених у світі загальнонаціональних референдумів так чи інакше втілювалися у відповідних законодавчих актах, або мали своїм наслідком зміну чинного законодавства. Тому ідентифікація законодавчих референдумів ускладнюється співвідношенням змісту всенародного голосування та форми позитивного закріплення його юридичних наслідків.

Законодавчі референдуми отримали своє поширення й у пострадянських республіках. До прикладу, в 1998 р. в Латвії через референдум було внесено зміни до закону про громадянство, які дозволяли надавати громадянство Латвії російськомовному населенню цієї республіки [14]. Але для більшості держав, які утворилися після розпаду колишнього СРСР, проблема законодавчих референдумів і законодавчої референдної демократії зберігає свою новизну. Не є винятком і Україна.

Однією із причин невитребуваності потенціалу законодавчої референдної демократії в Україні, як на нашу думку, є недосконалість чинного національного законодавства про референдуми. Тоді як рівень ефективності відповідного законодавства є визначальним для утвердження відповідного виду референдної демократії.

Нажаль, питання «Чи можуть в Україні, згідно з чинним законодавством, проводитися законодавчі референдуми?» залишається не риторичним і вимагає свого належного правового обґрунтування. Відповідно, дискусійний характер цього запитання ускладнює легітимізацію законів України на всеукраїнському референдумі. Хоча доктринальне тлумачення чинного референдного законодавства дозволяє вже сьогодні стверджувати про можливість проведення відповідних референдумів в Україні. Наведемо щодо цього твердження відповідні аргументи.

Як відомо, згідно зі ст. 3 Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 р. предметом всеукраїнського референдуму може бути: «прийняття, зміна або скасування законів України або їх окремих положень». На можливість проведення законодавчих референдумів опосередковано вказує і ст. 74 Конституції України, яка визначає вичерпні обмеження щодо законопроектів із питань податків, бюджету та амністії.

Окремо слід зазначити, що в пункті 5 мотивувальної частини Рішення від 16 квітня 2008 р. № 6-рп (справа про прийняття Конституції та законів Ук-

раїни на референдумі) Конституційний Суд України зазначив, що положення ст. 75 Конституції України, за яким єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України, не означає, що народ безпосередньо на референдумі не може приймати закони, оскільки саме народ є єдиним джерелом влади в Україні (частина друга ст. 5 Конституції України).

Наведена правова позиція Конституційного Суду України узгоджується з попередньою позицією, яку Конституційний Суд України виклав у Рішенні від 14 грудня 2000 р. № 15-рп (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України): «Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади в Україні (ст. 75 Конституції України). Це означає, що право приймати закони, вносити до них зміни у разі, *коли воно не здійснюється безпосередньо народом* (ст. 5, 38, 69, 72 Конституції України), належить виключно Верховній Раді України (пункт 3 частини першої ст. 85 Конституції України) і не може передаватися іншим органам чи посадовим особам» (абзац другий пункту 3 мотивувальної частини).

Враховуючи наведене, Конституційний Суд України дійшов у своєму Рішенні від 16 квітня 2008 р. № 6-рп (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) висновку, що за змістом ст. 5, 72, 74 Конституції України народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні, здійснюючи своє волевиявлення через референдум, може в порядку, який має бути визначений Конституцією і законами України, приймати закони, вносити зміни до чинних законів, скасовувати їх (крім законів з питань податків, бюджету, амністії).

Разом із тим легітимність як законодавчого референдуму, так і закону, прийнятого на ньому, залежить від легітимності організації такого референдуму. Твердження про архаїзм і невідповідність Конституції України низки положень Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» є загальновідомим. У зв'язку з цим нині, у 2009 р. постає питання про перспективи унормування процедури й умов реалізації конституційного права Українського народу приймати закони безпосередньо на всеукраїнському референдумі.

У двох законопроектах про всеукраїнський референдум, які впродовж останнього часу розглядалися Верховною Радою України, питання юридичної природи законодавчих референдумів отримали своє унормування. Так, проект Закону України «Про всеукраїнський референдум» (реєстр. № 1374-1 від 1 лютого 2008 р.), внесений народним депутатом України Ю. Б. Ключковським (відхилений Верховною Радою України і знятий із розгляду 19 вересня 2008 р.) у цілому базувався на нормах Кодексу належної практики щодо референдумів.

Окремі положення законопроекту в питанні прийняття законів на всеукраїнському референдумі виглядали наступним чином. Пункт четвертий ст. 3 відповідного законопроекту передбачав, що «законодавчий референдум проводиться щодо прийняття чи скасування закону України або внесення змін до чинного закону України». При цьому законодавчий референдум є остаточним, а рішення, прийняте таким референдумом, не потребує подальшого підтвердження.

При цьому Ю. Б. Ключковський пропонував закріпити, що на всеукраїнський референдум може винестися лише одне питання. Питання законодавчого референдуму може допускати не більше двох альтернативних варіантів пропозиції референдуму. Питання законодавчого референдуму також не може суперечити нормам міжнародного права, зобов'язанням України відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України або всеукраїнським референдумом.

Проектом Закону України «Про всеукраїнський референдум» (реєстр. № 1374-1 від 1 лютого 2008 р.) також передбачалися гарантії щодо конституційності законопроекту, винесеного на всеукраїнський референдум. Зокрема, частина п'ята ст. 27 цього законопроекту передбачала, що у разі отримання висновку Конституційного Суду України про невідповідність питання ратифікаційного або законодавчого референдуму Конституції України суб'єкт призначення (проголошення) референдуму приймає рішення про відмову у призначенні (проголошенні) референдуму із цих підстав.

Звертає на себе увагу і процедура ініціювання і призначення законодавчого референдуму. Так, законопроектом передбачалося, що Президент України може ініціювати призначення всеукраїнського законодавчого референдуму шляхом надання відповідного законопроекту (закону, який або окремі норми якого пропонуються скасувати) для загального публічного обговорення протягом не менш як двох місяців, якщо відповідний законопроект (у тому числі про скасування закону або його окремих норм), внесений Президентом України на розгляд Верховної Ради України у порядку законодавчої ініціативи як невідкладний, був відхилений Верховною Радою України.

З метою загального публічного обговорення законопроект (закону, який або окремі норми якого пропонуються скасувати) оприлюднюється у друкованих загальнодержавних і регіональних засобах масової інформації, а також видається окремою брошурою тиражем не менше одного мільйона примірників. До законопроекту додається пояснювальна записка з роз'ясненням положень проекту.

У разі ініціювання Президентом України законодавчого референдуму шляхом надання законопроекту для загального обговорення Верховна Рада

Україні має право не пізніше як за тридцять днів після початку загального публічного обговорення прийняти висновок щодо пропозиції референдуму, в якому висловлюється правова мотивація відхилення законопроекту Верховною Радою України. Зазначений висновок приймається постановою Верховної Ради України. Цей висновок оприлюднюється у друкованих загальнодержавних і регіональних засобах масової інформації, а також видається окремою брошурою тиражем не менше одного мільйона примірників. При цьому Президент України мав призначати всеукраїнський законодавчий референдум, видаючи відповідний указ.

Законопроект Ю. Б. Ключковського «Про всеукраїнський референдум» (реєстр. № 1374-1 від 1 лютого 2008 р.) також визначав низку інших обов'язкових процедур щодо організації і проведення всеукраїнського референдуму із законодавчих питань і, найголовніше, юридичну силу законів, прийнятих або скасованих шляхом всенародного законодавства.

Проект Закону України «Про всеукраїнський референдум» (реєстр. № 1374 від 18 січня 2008 р.), внесений народним депутатом України О. В. Лавриновичем (згодом, Закон України «Про всеукраїнський референдум», прийнятий Верховною Радою України 5 червня 2009 р. та заветований Президентом України 7 липня 2009 р., вето не подолане 17 листопада 2009 р.), не містив норм, які б комплексно регулювали питання законодавчого референдуму. Закон та законопроект визначалися в ньому як юридична форма рішення, чи проекту рішення всеукраїнського референдуму.

До прикладу, ст. 4. цього Законопроекту «Всеукраїнський референдум про внесення змін до Конституції України і схвалення її нової редакції» визначала, що всеукраїнський референдум про внесення змін до Конституції України – це спосіб прийняття громадянами рішення щодо затвердження законопроекту про внесення змін до Конституції України: розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум», розділу XIII «Внесення змін до Конституції України».

При цьому передбачалося, що законопроект про внесення змін до зазначених розділів Конституції України подається до Верховної Ради України Президентом України або народними депутатами України, які становлять не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України, і, за умови його прийняття не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, затверджується всеукраїнським референдумом.

Не вдаючися до більш глибокого аналізу законопроектів «Про всеукраїнський референдум» (реєстр. № 1374 від 18 січня 2008 р.) і «Про всеукраїнський референдум» (реєстр. № 1374-1 від 1 лютого 2008 р.), зазначимо, що на сьогодні знову набуває актуальності проблема розроблення нового закону України

«Про всеукраїнський референдум». Очевидно, що його положення мають враховувати не лише особливості організації і проведення законодавчих референдумів, а й особливості конституційно-правового режиму законодавчої референдної демократії.

Література

1. Оніщук М. В. Категорія «безпосередня демократія» в конституційному праві України (теоретико-методологічні аспекти) / М. В. Оніщук // *Право України*. – 2006. – № 9. – С. 7.
2. Конституційно-правові форми безосередньої демократії в Україні: проблеми теорії і практики. До 10-ї річниці незалежності України / за ред. В. Ф. Погорілка. – К., 2001. – С. 27–28.
3. Оніщук М. В. Співіснування та взаємодія безпосередньої демократії та представницької демократії як головна парадигма сучасного конституціоналізму / М. В. Оніщук // *Бюлетень Міністерства юстиції України*. – 2006. – № 11. – С. 4–16.
4. Оніщук М. Категорія «референдна демократія» в конституційному праві України / М. Оніщук // *Право України*. – 2007. – № 11. – С. 2–11.
5. Оніщук М. В. Поняття та типологія референдної демократії: конституційно-правові аспекти / М. В. Оніщук // *Бюлетень Міністерства юстиції України*. – 2007. – № 2. – С. 5–18.
6. Оніщук М. В. Конституційно-правові основи референдної демократії в Україні. Конституційне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. – Т. 2 / М. В. Оніщук ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – С. 191–208.
7. Оніщук М. В. Проблеми теорії та практики референдної демократії в контексті конституційно-правових реалій сьогодення (теоретичні та методологічні аспекти) / М. В. Оніщук // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. Випуск 11. – Ужгород : Поліграф центр «Ліра», 2008. – С. 168–171.
8. Оніщук М. В. Теоретико-методологічні основи класифікації референдної демократії: український та зарубіжний досвід / М. В. Оніщук // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. Випуск № 9. – 2008. – С. 89–92.
9. Оніщук М. В. Конституція та референдна демократія в Україні: реалії та перспективи / М. В. Оніщук // *Бюлетень Міністерства юстиції України*. – 2009. – № 4–5. – С. 6–19.
10. Оніщук М. В. Утвердження конституційної референдної демократії в Україні як вимога дієвості консолідованої демократії в період конституційної кризи / М. В. Оніщук // *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. Науково-теоретичний журнал*. Випуск № 3. У двох частинах. Частина 1. – Луганськ, 2009. – С. 5–12.

11. Погорілко В. Ф. Референдне право України : навч. посібник / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. — К. : Вид-во «Ліра-К», 2006. — С. 344—345.

12. Референдуми в Європейському Союзі / [О. Д. Чебаненко, О. Ю. Гришук, Н. В. Колодяжна, А. Євгенєва] ; за ред. Д. С. Ковриженка. — К. : ФАДА, ЛТД, 2007. — С. 22.

13. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://gazeta.ua/index.php?id=317991&lang=ru>

14. Погорілко В. Ф. Референдне право України : навч. посібник / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. — К. : Вид-во «Ліра-К», 2006. — 170 с.

Подано до редакції 01.12.2009 р.

УДК 346.9

Е. Р. Зельдина,

*д-р юрид. наук,
заведующая сектором,
Институт экономико-правовых
исследований НАН Украины,
г. Донецк*

УСЛОВИЯ, СПОСОБСТВУЮЩИЕ СОВЕРШЕНИЮ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В СФЕРЕ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Сфера хозяйственной деятельности занимает главное место в жизни любого общества. Для Украины, которая переживает сложный период экономической, социальной нестабильности, решение проблемы применения норм права, регулирующих хозяйственную деятельность, имеет решающее значение для недопущения преступлений в этой сфере.

На сегодняшний день активизировалась деятельность правоохранительных органов по возбуждению уголовных дел за совершение преступлений в сфере хозяйствования. Это обусловлено тем, что: обострились социально-экономический и политический кризисы в государстве; динамика развития преступности имеет из года в год неуклонную общую тенденцию к росту; уровень преступности в сфере экономики стал угрожать национальной безопасности Украины, существованию украинского общества, и эта проблема превратилась из общесоциальной в политическую. «Организация эффективной системы противодействия экономической преступности возможна только на основе единства общесоциальных, социальных и уголовно-правовых мероприятий» [1].

Вопросы, связанные с совершением преступлений в сфере хозяйственной деятельности, рассматриваются в работах многих ученых и практиков, среди них: В. К. Мамутов [2, 3], Б. Г. Розовский [4], А. А. Дудоров [5], А. Г. Кальман [1] и др.

Вместе с этим на сегодняшний день условия, способствующие совершению преступлений в сфере хозяйственной деятельности, должным образом не исследованы.

Цель настоящей статьи — проанализировать условия, способствующие совершению преступлений в сфере хозяйственной деятельности и предложить направления их устранения.

Как известно, переход Украины к рыночной модели развития общества привел к существенным изменениям уголовного законодательства и прежде всего в части регламентации преступлений, связанных с экономикой. 1 сентября 2001 г. вступил в силу новый Уголовный кодекс Украины, в связи с чем появилась необходимость осмыслить законодательные изменения и новеллы, которые касаются характеристики преступлений в сфере хозяйственной деятельности. С определенными предостережениями можно говорить, что раздел VII Особенной части УК 2001 г. является правопреемником главы VI Особенной части УК 1960 г. (название главы — «Хозяйственные преступления»). Новый УК иным образом решает вопросы о родовом объекте ряда криминально наказуемых деяний. Так, к преступлениям в сфере хозяйственной деятельности отнесены некоторые посягательства, которые раньше на законодательном уровне рассматривались как преступления против государства и ответственность за которые была

© Е. Р. Зельдина, 2009